

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора історичних наук, професора
Деревінського Василя Федоровича

на дисертацію **ЯКУБЦЯ Олександра Анатолійовича**

на тему

**«Політична біографія В. В. Щербицького у контексті історії України
(1918–1990 рр.)»**,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за
спеціальністю 07.00.01 – історія України

Серед важливих дослідницьких проблем, які потребують нових концептуальних підходів та вироблення нового бачення, – питання щодо місця і значення особистості в історії. З урахуванням того, що особистості значно впливають на розвиток історичних подій, висвітлення минулого буде неповним без ґрунтовного вивчення ідей, поглядів, діяльності, значення і ролі цих постатей у суспільно-політичних процесах. Досліджуючи діяльність особистостей як творців історії в контексті з історичними процесами, а також з погляду взаємозв'язків і взаємовпливу між особистістю та суспільством, можна відтворити цілісну й багатоаспектну картину історичного розвитку. Тому цілком виправдане з наукової точки зору звернення О. А. Якубця до розгляду політичної біографії колишнього першого секретаря ЦК КПУ Володимира Щербицького – фігури, яку радше можна віднести до негативних персонажів нашого минуло, аніж до визначних постатей. Але факту наявності В. Щербицького у історії України, його впливу (нерідко – визначального) на її суспільно-політичні та економічні процеси протягом тривалого періоду заперечити, звичайно ж, не можна. На нашу думку, дисертанту вдалося подати збалансований, різнобічний не лише політичний, а й суто людський портрет цієї далеко неоднозначної особистості.

Позитивним є те, що дослідження проведено не локально, у відірваності від реальної державної науково-дослідницької проблематики. Навпаки, дисертація підготовлена в рамках розроблення наукової теми «Актуальні питання джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін» провадженої кафедрою джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін факультету історичної освіти Національного університету імені М. П. Драгоманова.

Наукова новизна рецензованої дисертації полягає у самій постановці теми; у порушенні недосліджених теоретичних аспектів проблеми, у комплексному вирішенні визначених дисертантом цілей і завдань, розв'язання яких потребувало широкого використання нових фактів і даних. Зокрема, автором уперше здійснено системний аналіз життєвого шляху і політичної біографії В. Щербицького у контексті суспільно-політичних та соціальних трансформацій в Україні 20 ст.; визначено місце цього історичного діяча у системі політичних, соціокультурних стосунків регіональної української та центральної московської еліт. О. А. Якубець уточнив та комплексно охарактеризував особливості ідеологічної та кадрової політики В. Щербицького. Завдяки дисертації подальшого розвитку отримало вивчення системи формування, комплектування та функціонування влади в умовах комуністичної системи, розкриття механізмів номенклатурної клановості та спадковості у системі влади в Україні 20 ст.

Змістовним у роботі О. А. Якубця є здійснений аналіз історіографії досліджуваної теми, який підтверджує недостатність висвітлення в сучасній історичній науці цієї проблеми. У даному відношенні опублікування матеріалів дисертації у вигляді монографії становитиме значну пізнавальну цінність. Гранично достатнім є наведений в роботі комплекс архівних джерел, на основі яких розкрито поставлені завдання і зроблено відповідні висновки. Здійснений аналіз літератури і джерел додатково вказує на актуальність та доводить необхідність подальшого дослідження обраної теми.

Логічною і обґрунтованою є структура дисертації. Не викликають заперечень і хронологічні рамки дисертаційної роботи О. А. Якубця, що охоплюють період життя В. Щербицького (1918–1990 рр.).

Слід схвально відмітити методологічні засади дослідження О. А. Якубця, який розглянув особистість В. Щербицького з урахуванням єдності її індивідуального і соціального, в контексті суспільно-історичного середовища, у зв'язку з історичними процесами, в єдності з працею якою ця постать займалася, а також із зазначенням внеску та ролі особистості в історії.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані під час розробки питань, пов'язаних із вивченням місця особистості в історії, особливостей функціонування радянського тоталітарного режиму, становлення радянської партноменклатури. Крім того використані в узагальнюючих дослідженнях з історії України, в навчальному процесі та виховній роботі.

В цілому достатньо органічним та грамотним є поєднання предмету дослідження з об'єктом – суспільно-політичними процесами в Україні 20 ст., що, власне, відповідає темі дисертації. Особливо чітко це помітно у другому та третьому розділах, присвячених саме політичній діяльності В. Щербицького. При цьому дисертант заперечує усталену думку про ключову роль Л. Брежнєва на початку кар'єрного шляху майбутнього першого секретаря ЦК КПУ, доводячи на основі використання порівняльного та хронологічного методів, що «хресним батьком» В. Щербицького у політиці став Г. Павлов – «сірий кардинал» дніпропетровського номенклатурного клану, котрий протягом майже двох десятиріч (1965–1983) був керуючим справами ЦК КПРС, тобто – головним «скарбником» та «завгоспом» радянських комуністів (с. 54–55).

Дослідник детально проаналізував етапи сходження молодого політика шаблями кар'єрної драбини, подавши це у розрізі боротьби номенклатурних кланів у масштабах всього СРСР і прослідкувавши взаємозв'язок посадового

просування В. Щербицького в УРСР із укріпленням позицій його головного «патрона» – Л. Брежнєва – у вищому ешелоні радянського керівництва. Прикметною тут є історія з відставкою В. Щербицького з посади голови Ради Міністрів УРСР у 1963 р.

Доречним є дослідити в дисертації багаторічну співпрацю двох антагоністів – В. Щербицького, як керівника уряду радянської України та П. Шелеста, як першого секретаря ЦК КПУ. Тому висвітлюється їхнє внутрішньономенклатурне протистояння, подані порівняльні характеристики особистісних якостей обох політиків, відображена особиста участь Щербицького та її мотивація у зміщенні Шелеста з посади (с. 81–102).

Окремо варто зупинитися на дослідженні питання ідеологічної політики В. Щербицького вже на посаді першого секретаря ЦК КПУ та його ролі у виникненні такого явища як «маланчуківщина», яке у вітчизняній історіографії, як правило, прийнято пов'язувати з ім'ям секретаря ЦК КПУ з ідеології В. Маланчука. Дисертантові, на наш погляд, вдалося аргументовано довести, що періодові ідеологічного терору в Україні 1970-х рр. більше підходить назва «щербиччина», оскільки саме керівник УРСР стояв за всіма негативними процесами у культурному та духовному житті республіки, використовуючи В. Маланчука як публічний інструмент своєї політики (с. 112–131).

Також у дисертації присутнім є те, без чого будь-яка біографія є неповноцінною, а саме – опис професійної та особистісної моделі поведінки В. Щербицького, чому присвячено окремий підрозділ праці (с. 157–179). Завдяки такому підходу маємо об'ємний портрет політика.

Основні положення та наукові результати дисертаційного дослідження викладені в достатній кількості наукових публікацій, апробовані на наукових конференціях.

Автореферат цілком відображає структуру побудови дисертації, розкриває її основний зміст, містить всі необхідні для цього компоненти, зокрема: обґрунтування актуальності теми, визначення предмета та

хронологічних рамок дослідження, аргументування його новизни та практичної цінності, результати апробації основних положень роботи.

В цілому можна констатувати, що дисертант у своїй праці повністю розкрив тему свого дослідження, загальні висновки якого належним чином обґрунтовані та узгоджені з метою і завданнями. Науковий апарат дослідження відповідає вимогам ДАК України.

Підкресливши позитивні сторони дисертаційного дослідження О. А. Якубця, вважаємо за доцільне висловити окремі міркування, зауваження та побажання:

1. В підрозділі 1.2 доволі лаконічно проаналізовано використані архівні джерела. Відведено всього один абзац на аналіз, а опублікованим архівним документам присвячено два абзаци тексту.

2. В підрозділі 1.2 висвітлення джерел особистого походження переобтяжене переліком осіб, чиї спогади використано. Про це йдеться на ст.ст. 23-32 (загалом 10 сторінок тексту). Крім того, в основному не проведений аналіз спогадів зазначених в переліку осіб, переважно подано ім'я, прізвище, посаду.

3. На нашу думку, доцільним було б повніше використати О. А. Якубцем документи, що зберігаються в архівосховищах України та Російської Федерації. Зокрема, варто було б використати матеріали, які знаходяться в Державному архіві Дніпропетровської області, Галузевому державному архіві Служби безпеки України тощо. Вони допомогли б поглибити виклад про шкільні та студентські роки В. Щербицького, про мобілізацію до армії у 1939/1940 рр., означити причини політичної «опали» у 1963 р., розкрити проблемні моменти відносини з М. Підгорним, П. Шелестом, доповнити інформацію про причини усунення з посади В. Маланчука, а також обставини смерті В. Щербицького у лютому 1990 р. тощо.

4. В дисертаційній роботі наявними є граматичні помилки (ст.ст. 69, 82, 128, 143, 200), інколи автор вдається до публіцистичного стилю викладення матеріалу.

5. Окремі підрозділи роботи не підсумовуються висновками, зокрема підрозділи 2.1 та 2.3.

Висловленні зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка є оригінальним, самостійним, а також – новаторським дослідженням, виконана на високому фаховому рівні та відповідає «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р., а її автор – Якубець Олександр Анатолійович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

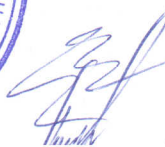
Офіційний опонент

Доктор історичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук
Київського національного університету
будівництва і архітектури

В. Ф. Деревінський

Підпис професора каф. політ. наук
В.Ф. Деревінського засвідчує
Секретар Вченої ради КНУБА

О.С. Петренко